

ІНФОРМАЦІЙНА КУЛЬТУРА ЯК ПЕРЕДУМОВА ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ У СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖАХ: НАЦІОНАЛЬНИЙ ТА МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

INFORMATION CULTURE AS A PREREQUISITE FOR INFORMATION SECURITY IN SOCIAL NETWORKS: NATIONAL AND INTERNATIONAL LEGAL ASPECT

Ковальчук Л.В., студентка ІV курсу юридичного факультету
Донецький національний університет імені Василя Стуса

Міхайліна Т.В., д.ю.н., професор,
професор кафедри теорії, історії держави і права та філософії права
Донецький національний університет імені Василя Стуса

Метою наукової статті визначено аналіз національного та міжнародно-правового аспектів інформаційної культури як передумови інформаційної безпеки у соціальних мережах.

У роботі акцентовано увагу на тому, що підвищення рівня інформаційної культури у комплексі з помірним правовим регулюванням дозволить найбільш ефективно забезпечити користувачів у інформаційному просторі, на противагу жорсткому правовому регулюванню, яке може створити ризики для інформаційної свободи як однієї з цінностей сучасного інформаційного суспільства.

На підставі проведеного дослідження зроблено висновок, що ключовим завданням забезпечення інформаційної безпеки має бути не запобігання впливу інформаційних ресурсів, оскільки у сучасному середовищі це неможливо через тісний контакт з соціумом, і людина, як ключова ланка цього соціуму, не може не піддаватися ніяким впливам. А навпаки кожна людина повинна усвідомити принцип особистої відповідальності за свою інформаційну безпеку. Головна роль у формуванні такої відповідальності і належить інформаційній культурі, адже високий рівень інформаційної культури дасть особистості змогу самостійно і своєчасно виявляти існуючі загрози та адекватно реагувати на них.

Зазначається, що необхідність встановлення ролі транскордонного співробітництва в аспекті інтеграції досягнень інформаційної культури (Декларація принципів міжнародного культурного співробітництва, ухвалена 14-ю Генеральною Асамблеєю ЮНЕСКО 4 листопада 1966 р.), розуміння важливості аналітичних та творчих здібностей людини як суб'єкта інформаційних правовідносин (Декларація принципів «Побудова інформаційного суспільства – глобальна задача в новому тисячолітті»; Рекомендація 2006/962/ЄС Європейського Парламенту та Ради (ЄС) «Про основні компетенції для навчання протягом усього життя») досі не відбилися в українському законодавстві. У цьому аспекті роль органів державної влади, покликаних закріпити вказані норми на державному рівні, є вирішальною. Отже, проблема інформаційної культури в соціальних мережах вирішується через комплекс активних дій як з боку держави, так і кожною особою окремо.

Ключові слова: інформаційна культура, інформаційна безпека, інформатизація, інформаційне суспільство, правова культура, діджиталізація, інформаційні права, соціальні мережі.

The purpose of the scientific article is to analyze the national and international legal aspects of information culture as a prerequisite for information security in social networks.

The paper focuses on the fact that increasing the level of information culture in combination with moderate legal regulation will allow the most effective protection of users in the information space, as opposed to strict legal regulation, which can create risks for information freedom as one of the values of the modern information society.

Based on the conducted research, it is concluded that the key task of ensuring information security should not be to prevent the influence of information resources, since in the modern environment this is impossible due to close contact with society, and a person, as a key link in this society, cannot but be exposed to any influence. On the contrary, everyone should understand the principle of personal responsibility for their information security. The main role in the formation of such responsibility belongs to the information culture, because a high level of information culture will allow individuals to independently and timely identify existing threats and respond adequately to them.

It is noted that the need to establish the role of cross-border cooperation in the aspect of integrating the achievements of information culture (Declaration of Principles of International Cultural Cooperation, adopted by the 14th UNESCO General Assembly on November 4, 1966), understanding the importance of analytical and creative abilities of a person as a subject of information legal relations (Declaration of Principles „Building an Information Society – a Global Task in the New Millennium”; Recommendation 2006/962/EU of the European Parliament and of the Council (EU) „On Core Competencies for Lifelong Learning”) has not yet been reflected in Ukrainian legislation. In this aspect, the role of state authorities designed to consolidate these norms at the state level is crucial. So, the problem of information culture in social networks is solved through a complex of active actions both on the part of the state and by each individual separately.

Key words: information culture, informatization, information society, legal culture, digitalization, information inequality, information security, information rights, social networks.

Вступ. Наразі соціальні мережі можна назвати невід'ємною частиною людського життя, вони дозволяють людині бути постійно на зв'язку з близькими, підтримувати необхідні контакти, входити до професійних спільнот та груп за інтересами, бути у курсі останніх новин. Проте, разом з позитивною сторою цього явища, дуже гостро постають численні проблеми, такі як булінг, цькування, дискримінаційні прояви у соціальних мережах, шахрайські дії, несанкціонований доступ до персональної інформації, фейки різноманітної природи тощо. Останнє набуває особливого значення у зв'язку з тим, що вже більше року наша країна потерпає від російської агресії, частиною якої, безумовно, є інформаційна війна. Певні з перелічених питань однозначно потрапляють у сферу дії права та можуть бути вирішені за допомогою юридичних

засобів, але значна їхня частина повноцінно за допомогою права навряд чи можуть бути нівельовані, особливо якщо ми хочемо уникнути зарегульованості інформаційних відносин та дотримуватися інформаційної свободи. І саме в цьому разі на перший план виходить інформаційна культура як надважливий феномен інформаційного суспільства та правової реальності одночасно. Підвищення рівня інформаційної культури у комплексі з помірним правовим регулюванням дозволить найбільш ефективно забезпечити користувачів у інформаційному просторі, що й робить обрану тему дослідження актуальною та своєчасною.

Аналіз останніх наукових досліджень і публікацій. Інформаційна культура була предметом дослідження багатьох науковців у рамках різних сфер наукового знання. Але у сфері права це явище неодноразово аналізувалося

як саме по собі, так і у межах наукових праць, присвячених інформаційним правам людини або правовому забезпеченню інформаційної безпеки. З-поміж науковців-правників, які займалися вивченням інформаційної культури, можна виділити таких як К. Беляков, І. Кресіна, С. Онопрієнко, О. Стойко, І. Шопіна та багатьох інших. Тим не менше, в обраному предметі дослідження спостерігається ще багато «білих плям».

Метою статті є аналіз національного та міжнародно-правового аспектів інформаційної культури як передумови інформаційної безпеки у соціальних мережах.

Виклад основного матеріалу. Особливість суспільного життя полягає в існуванні багатоманітних впливів на суб'єктів, за допомогою яких вони реалізують свої інтереси, створюють окремі спільноти, призначені для досягнення певних цілей та формують власне бачення стосовно окремих процесів життєдіяльності як окремих суб'єктів, так і цілої групи та навіть держави.

У загальному тлумаченні вплив розуміється як дія, яку певна особа чи предмет або явище виявляє стосовно іншої особи чи предмета; сила влади, авторитету [1, с. 118].

Так, однією із найважливіших категорій в області впливу на суб'єктів на сьогодні є така сфера як SMM (англ. social media marketing, маркетинг у соціальних мережах), що являє собою постійне відстеження поведінки потенційних споживачів, що включає в себе виокремлення вподобань користувачів соціальних мереж, кола їх друзів, змісту пошукових запитів тощо. Наприклад, за допомогою програми WolframAlpha відстежується статистика щодо друзів, популярних тем і постів користувачів соціальної мережі Фейсбук, програма Popsters дозволяє аналізувати успішність маркетингових стратегій за кількістю лайків та репостів, розроблена в Україні програма Likount дозволяє проаналізувати склад членів групи у соціальних мережах, обрати найбільш важливих з них, порівняти групи за різними параметрами і обрати найбільш придатні для розміщення реклами площадки [2].

Фактично, вплив здійснюється на особу вже на підсвідомому рівні, аналізуючи такі на перший погляд незначні речі, користувач стикається з тим, що особисто під нього підбирається тип та вид реклами, яка може зацікавити вказану людину. Простим прикладом є систематизація введених у пошукову стрічку Google необхідних речей із появою потім реклам цих речей вже у всіх соціальних мережах особи. Тобто, таким чином відбувається вплив на людину задля отримання певного результату, а саме того, що відбудеться покупка речі, яку й шукав клієнт.

Так, заслуговує на увагу спосіб доступу до особистої переписки, фотографій та інших персональних даних у соціальній мережі Фейсбук. Користувач соціальної мережі бачить у стрічці новин результати обробки даних його друга (або особи, на яку він підписаний), які визначають якісь особисті риси цієї людини, її схожість з якоюсь твариною, квіткою, автомобілем, дорогоцінним камінцем, історичним персонажем тощо (показники змінюються щоденно). Спрацьовує механізм наслідування, і користувач соціальної мережі натискує на посилення, щоб отримати таку інформацію про себе. Для цього йому необхідно зайти на сайт. Після цього особі пропонується отримати відповідь на питання (на яке звірятко Ви схожі, наприклад), надавши доступ програмі до своєї особистої переписки, фотографій, даних про друзів, особисті уподобання тощо. Заслуговує на увагу, що, незважаючи на абсурдність отриманих результатів, у соціальній мережі спостерігаються періодичні хвилі активності, коли достатньо освічені та обізнані члени суспільства, наслідуючи один одного, роблять доступними для невідомого суб'єкта свою особисту переписку та інші дані, не замислюючись над причинами та наслідками відкриття своєї персональної інформації [3, с. 120].

Аналізуючи таку тенденцію можна зробити висновок, що замовником отримання даних про користувачів соціальних мереж є саме розвідувальні служби країни, якій належить доменне ім'я сайтів. Можливо, такі дані використовуються ними спільно з маркетологами, які намагаються збільшити ефективність реклами.

Однак, враховуючи, що, відповідно до Федеральних Законів рф 2016 року (так званий «пакет Яровой»), Інтернет-компанії і сервіси зобов'язані зберігати і за першою вимогою надавати Федеральній службі безпеки рф персональну інформацію користувачів та ключі шифрування їх переписки, будь-який користувач соціальної мережі, який використовує сервіс www.nametests.com, www.quizstar.com та ін., дає добровільну згоду на вивчення його приватних повідомлень Федеральною службою безпеки рф.

На сьогодні такі тенденції взагалі є вкрай небезпечними та можуть не лише повпливати на окрему особу, а й на всю країну. Наведені дані свідчать, що діяльність розвідувальних органів все більше орієнтується на простих громадян, однак та інформація, яку зберігає ця особа в певний момент, може відігравати дуже важливу роль, а отже, питання забезпечення інформаційної обізнаності серед населення є найпершим кроком держави для можливості усунення негативних явищ впливу з боку російських спецслужб.

Окрім вищезазначеної проблеми, привертає увагу і інший аспект. Так, у лютому 2017 року на офіційному сайті Департаменту кіберполіції Національної поліції України із грубим порушенням п. 7 ч. 2 ст. 8, ч. 2 ст. 14 Закону України «Про захист персональних даних» було опубліковано посилення на акаунти дітей, які перебували у так званих «групах смерті» у соціальних мережах [4]. Неможливо не погодитися з твердженням, що таке оприлюднення у сучасних умовах є не лише недопустимим, а й може впливати на психіку тих дітей, які не були обізнані з вказаною грою.

Таким чином, проблема розповсюдження інформації про групи смерті для запобігання самогубствам серед дітей пов'язана в першу чергу з низьким рівнем інформаційної культури в суспільстві, що і породжує такі негативні наслідки.

Отже, ключовим завданням забезпечення інформаційної безпеки має бути не запобігання впливу інформаційних ресурсів, оскільки в сучасному середовищі це неможливо через тісний контакт з соціумом і людина як ключова ланка цього соціуму не може не піддаватися ніяким впливам, а, навпаки, кожна людина повинна усвідомити принцип особистої відповідальності за свою інформаційну безпеку. Головна роль у формуванні такої відповідальності і належить інформаційній культурі, адже високий рівень інформаційної культури дасть особистості змогу самостійно і своєчасно виявляти існуючі загрози та адекватно реагувати на них.

Право на інформацію як найважливіша складова інформаційного суспільства та інформаційної культури передбачає його закріплення не лише на рівні окремої держави, а й на більш широкій всезагальній арені. Так, міжнародно-правове регулювання покликане затвердити це право на рівні всіх демократичних держав задля встановлення загальних правил, яких повинна дотримуватись кожна країна, що взяла на себе зобов'язання таке право реалізувати.

Одним із перших міжнародних правових документів, який має безпосереднє відношення до формування інформаційної культури, стала Резолюція 127 (II) Генеральної Асамблеї ООН «Невірна або спотворена інформація». В цій Резолюції наголошується, що Генеральна Асамблея ООН, вважаючи, що держави – члени ООН, згідно зі ст. 1 Статуту ООН, зобов'язані розвивати дружні відносини між собою і здійснювати міжнародне співробітництво, розвиваючи для цього і зміцнюючи повагу до прав

людини і основних свобод, вважаючи, що для досягнення цієї мети необхідно полегшувати і поширювати у всіх країнах інформацію, здатну поліпшити взаємне розуміння між народами і забезпечити дружні відносини між ними, вважаючи, що значні успіхи в цій галузі можуть бути здійснені лише шляхом проведення, в межах того, що відповідно з основними законами кожної даної країни, заходів для боротьби з поширенням неправдивих або перекручених відомостей, які можуть нашкодити дружнім відносинам між державами; пропонує урядам держав – членів ООН: 1) вивчити заходи, які можуть бути прийняті з користю в окремих державах, в межах того, що згідно із їх основними законами для боротьби з поширенням неправдивих або перекручених звісток, які можуть нашкодити дружнім відносинам між державами; 2) представити на Конференцію з питань свободи інформації доповідь з цього питання з метою надання Конференції даних, які дозволять їй негайно приступити до роботи на підставі конкретних фактів; 3) рекомендує Конференції з питань про свободу інформації вивчити, з метою їх узгодження, всі заходи, прийняті або рекомендовані в цьому відношенні різними державами [5].

Серед науковців існує твердження, яке заслуговує на увагу в контексті вказаного дослідження, про те, що формування правового забезпечення інформаційної культури на міжнародному рівні розпочалося з прийняття правового акту, в якому було закладено засади використання комплексу заборон, що притаманно для сучасного національного законодавства. Однак, надалі у системі міжнародного законодавства було сформовано і позитивні моделі правової поведінки.

Відповідно до ст. 19 Загальної декларації прав людини, прийнятої Генеральною Асамблеєю ООН, «кожна людина має право на свободу переконань і на вільне їх виявлення; це право включає свободу безперешкодно дотримуватися своїх переконань та свободу шукати, одержувати і поширювати інформацію та ідеї будь-якими засобами і незалежно від державних кордонів» [6]. Підстави для обмеження цього права визначено ст. 29 цієї ж Декларації: «При здійсненні своїх прав і свобод кожна людина повинна зазнавати тільки таких обмежень, які встановлені законом виключно з метою забезпечення належного визнання і поваги прав і свобод інших та забезпечення справедливих вимог моралі, громадського порядку і загального добробуту в демократичному суспільстві».

Через майже два десятиріччя в Міжнародному пакті про громадянські і політичні права, ухваленому Генеральною Асамблеєю ООН 16 грудня 1966 р., це право все ще прив'язане до права на безперешкодне вираження своєї думки і сформульовано так: «Кожна людина має право на вільне вираження своїх поглядів; це право включає свободу шукати, одержувати і поширювати будь-яку інформацію та ідеї, незалежно від державних кордонів, усно, письмово чи за допомогою друку або художніх форм вираження чи іншими способами на свій вибір» (ст. 19).

Як зазначають І. Кресіна та О. Стойко, завдяки цьому були більш чітко прописані й можливі обмеження, необхідні та встановлені законом. Вони стосуються: поваги прав і репутації інших осіб; охорони державної безпеки, громадського порядку, здоров'я чи моральності населення. У контексті свободи слова та думки це право закріплено двома регіональними системами захисту прав людини: ст. 13 Американської конвенції з прав людини 1969 р. і ст. 9 Хартії прав людини і народів Африки 1981 року [7, с. 31]. Відповідно до ст. 10 Європейської Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, підписаної в 1950 році урядами держав-членів РС, кожен має право на свободу вираження своєї думки [8]. Це право включає свободу дотримуватися своїх поглядів, отримувати або передавати інформацію або ідеї без втручання офіційної влади і незалежно від кордонів. Ця стаття не перешкоджає

державам вимагати дозволів для радіомовних, телевізійних або кінокомпаній. Здійснення цих свобод, оскільки це пов'язано з обов'язками і відповідальністю, може бути предметом таких формальностей, умов, обмежень або штрафних санкцій, які передбачені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадської безпеки, для запобігання заворушенням і злочинам, захисту здоров'я і моралі, для захисту репутації або прав інших людей, для запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету і неупередженості правосуддя.

Рафікація Україною Європейської Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод стала вагомим кроком на шляху до демократичних стандартів розвитку інформаційних правовідносин.

Декларація принципів міжнародного культурного співробітництва від 4 листопада 1966 року, прийнята на 14-й сесії Генеральної конференції ЮНЕСКО, проголосила, що міжнародне культурне співробітництво має охоплювати всі види розумової і творчої діяльності в галузі освіти, науки і культури. Цілями міжнародного культурного співробітництва – незалежно від того, чи здійснюється воно на двосторонній або багатосторонній, регіональній або всесвітній основі, – є: поширення знань, сприяння розвитку обдарувань і збагачення різних культур; розвиток мирних відносин і дружби між народами і сприяння кращому розумінню способу життя кожного з них; забезпечення кожній людині доступу до знань та можливості насолоджуватися мистецтвом і літературою всіх народів, брати участь в прогресі науки в усіх частинах земної кулі, користуватися його благами і сприяти збагаченню культурного життя; поліпшення умов матеріального і духовного життя людини у всіх частинах світу [9].

Зазначені положення фактично покликані розвинути засади транскордонності в аспекті поширення положень інформаційної культури серед представників різних держав та національностей.

У Декларації принципів «Побудова інформаційного суспільства – глобальна задача в новому тисячолітті» (2003 рік) проголошено, що освіта, знання, інформація і спілкування складають основу розвитку, ініціативності і благополуччя людської особистості. Поряд з цим, інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) мають величезний вплив практично на всі аспекти нашого життя. Стрімкий прогрес цих технологій відкриває абсолютно нові перспективи досягнення більш високих рівнів розвитку. Здатність цих технологій послабити вплив багатьох традиційних перешкод, а особливо пов'язаних із часом і відстанню, вперше в історії дає можливість використовувати потенціал цих технологій на благо мільйонів людей у всіх куточках земної кулі. При цьому ІКТ слід розглядати як інструмент, а не як самоціль. За сприятливих умов ці технології здатні стати потужним інструментом підвищення продуктивності, економічного зростання, створення нових робочих місць і розширення можливостей працевлаштування, а також підвищення якості життя для всіх. Вони також можуть сприяти веденню діалогу між народами, країнами і цивілізаціями [10].

Зазначені положення лише підтверджують неможливість та необґрунтованість опису інформаційної культури лише в аспекті володіння певними технологічними навичками у сфері інформації. Натомість це поняття значно ширше за свою сутність та включає всю багатоманітність зв'язків, які наразі існують та будуть існувати в суспільстві, це також різноманітні навички суб'єкта в певних ситуаціях, що створюють потребу моделювати наслідки своїх дій та співвідносити їх зі своїми цінностями.

Слід також зазначити, що вказані міжнародні правові акти здійснили свій вплив на законодавство багатьох розвинених держав, а їх положення знайшли своє відо-

браження в правових документах, якими регулюються вимоги до інформаційної культури державних службовців, зокрема, в Кодексі етики урядової служби США (Code of Ethics for Government Service), Етичних принципах державних службовців Королівства Норвегія (Etiske retningslinjer for statstjenesten) [11].

Аналіз міжнародно-правових актів свідчить, що в них закріплено:

а) визнання людини і громадянина повноправним суб'єктом інформаційних відносин, що виникають між ним і державою, що, у свою чергу, є необхідною умовою для формування інформаційної культури на загальнодержавному та індивідуальному рівнях, а також на рівні окремих соціальних інститутів;

б) засади транскордонності в оволодінні здобутками інформаційної культури представників різних країн;

в) необхідність розвивати світоглядні, ціннісні, когнітивні, комунікативні та інструментальні компоненти інформаційної культури для формування більш демократичного і сталого інформаційного суспільства;

г) розуміння інформаційно-комунікаційних технологій як інструменту для досягнення соціально-значущих цілей, а не самоцілі [3, с. 102].

Національне законодавство України також зазнало певних змін у зв'язку із впливом міжнародних стандартів, зокрема закріплено положення, що визнають людину і громадянина повноправним суб'єктом інформаційних відносин. Однак, встановлення ролі транскордонності в аспекті закріплення здобутків інформаційної культури (Декларація принципів міжнародного культурного співробітництва від 4 листопада 1966 року, прийнята на 14-й сесії Генеральної конференції ЮНЕСКО), розуміння необхідності розвитку аналітичних та творчих здібностей людини як суб'єкта інформаційних правовідносин (Декларація принципів «Побудова інформаційного суспільства – глобальна задача в новому тисячолітті»; Рекомендація 2006/962/ЄС

Європейського Парламенту та Ради (ЄС) «Про основні компетенції для навчання протягом усього життя»), ще не знайшли свого відображення у національному законодавстві України. Тому визначальною є роль державних органів влади, покликаних закріпити вказані норми на державному рівні.

Висновки. У якості висновку можна підсумувати, що ключовим завданням забезпечення інформаційної безпеки має бути не запобігання впливу інформаційних ресурсів, оскільки у сучасному середовищі це неможливо через тісний контакт з соціумом, і людина, як ключова ланка цього соціуму, не може не піддаватися ніяким впливам. А навпаки кожна людина повинна усвідомити принцип особистої відповідальності за свою інформаційну безпеку. Головна роль у формуванні такої відповідальності і належить інформаційній культурі, адже високий рівень інформаційної культури дасть особистості змогу самостійно і своєчасно виявляти існуючі загрози та адекватно реагувати на них.

Зазначається, що необхідність встановлення ролі транскордонного співробітництва в аспекті інтеграції досягнень інформаційної культури (Декларація принципів міжнародного культурного співробітництва, ухвалена 14-ю Генеральною Асамблеєю ЮНЕСКО 4 листопада 1966 р.), розуміння важливості аналітичних та творчих здібностей людини як суб'єкта інформаційних правовідносин (Декларація принципів «Побудова інформаційного суспільства – глобальна задача в новому тисячолітті»; Рекомендація 2006/962/ЄС Європейського Парламенту та Ради (ЄС) «Про основні компетенції для навчання протягом усього життя») досі не відбилися в українському законодавстві. У цьому аспекті роль органів державної влади, покликаних закріпити вказані норми на державному рівні, є вирішальною. Отже, проблема інформаційної культури в соціальних мережах вирішується через комплекс активних дій як з боку держави, так і особистістю окремо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови. Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ, Ірпінь: Перун, 2005. С. 118.
2. 39 інструментів для продвинутих SMM-менеджерів. URL: <https://netology.ru/blog/39-instrumentov-dlya-prodvinutikh-smm-menedjerov>
3. Беляков К.І., Онопрієнко С.Г., Шопіна І.М. Інформаційна культура в Україні: правовий вимір: монографія. За ред. К.І. Белякова. Київ: КВІЦ, 2018. 168 с.
4. Зауваження до проекту Закону України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» (реєстраційний № 2126а). URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=55657
5. Невірна або спотворена інформація: Резолюція 127 (II) Генеральної Асамблеї ООН. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_275
6. Загальна декларація прав людини: Резолюція Генеральної Асамблеї ООН від 10.12.1948 № 217 А (III). URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_015
7. Кресіна І., Стойко О. Право на інформацію в системі прав людини і громадянина. *Зовнішні справи*. 2014. № 10. С. 30–36.
8. Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2,4,7 та 11 до Конвенції: Закон України від 17.07.1997 р., № 475/97-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 40. Ст. 263.
9. Декларація принципів міжнародного культурного співробітництва від 4 листопада 1966 року, прийнята на 14-й сесії Генеральної конференції ЮНЕСКО. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_067
10. Декларація принципів «Побудова інформаційного суспільства – глобальна задача в новому тисячолітті» (12 грудня 2003 року). URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_c57
11. Правила етичної поведінки державних службовців (досвід країн Європейського Союзу та США). Інформаційна довідка, підготовлена Європейським інформаційно-дослідницьким центром на запит Комітету Верховної Ради України. URL: <http://euinfocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/29069.pdf>